

LA MIGRACIÓ ESTRANGERA AL BAIX LLOBREGAT A FINALS DE SEGLE

LUIS M. NARBONA
Antropòleg

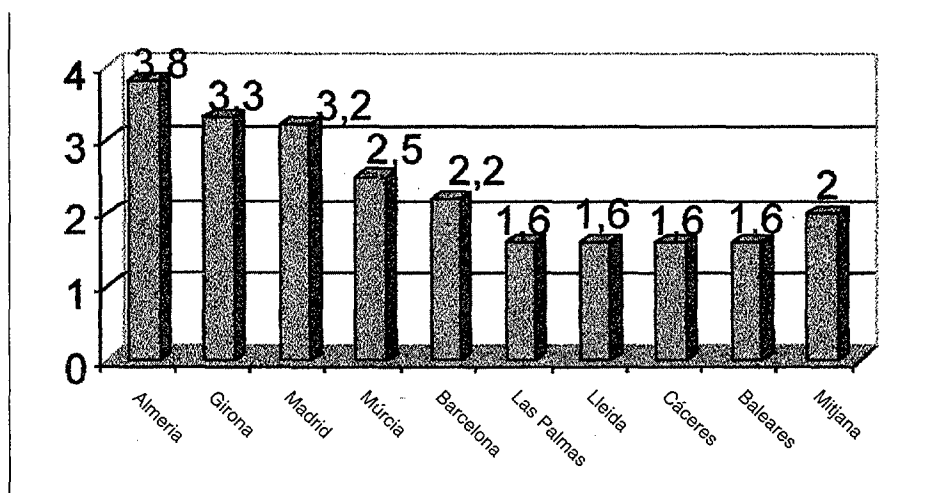
A l'hora de parlar de migració estrangera a Espanya ens referim a un volum de l'entorn del 2% de la població. Amb aquestes dades sorprenen l'enrenou i l'interès demostrat per l'opinió pública i els mitjans de comunicació sobre el fenomen de la migració.

En alguns sectors de la població es parla d'"invasió",

"migració massiva", "onada", amb un veritable sentiment d'alarma davant el fenomen de la migració estrangera. Aquest 2% és l'índex més baix de la Unió Europea i correspon a la migració estrangera resident a Espanya que inclou: la població regularitzada procedent dels països comunitaris i no comunitaris i la població en situació irregular.

Dossier

Províncies espanyoles amb major % de treballadors no comunitaris

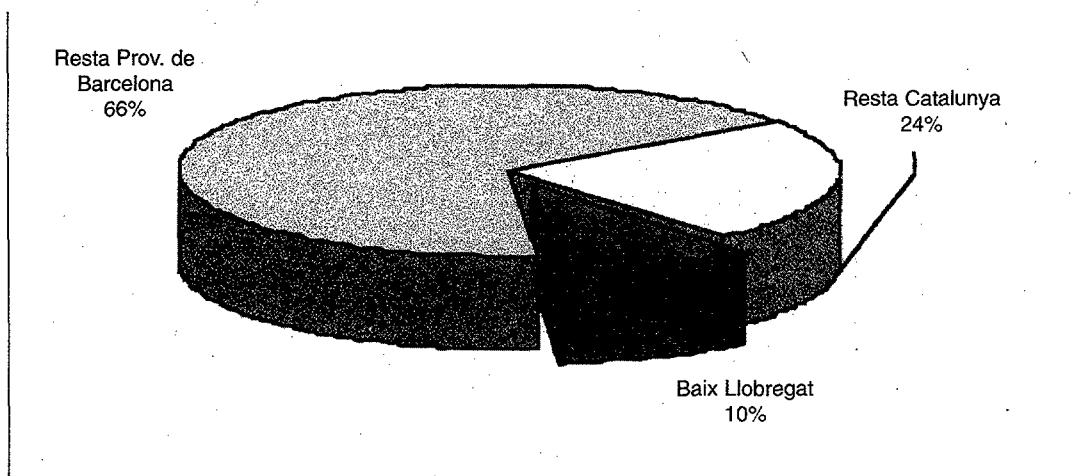

Encara sorprèn més l'interès dels mitjans de comunicació si tenim en compte que quan normalment es parla de migració estrangera, no es parla d'aquest total (molt reduït), ja que els estrangers procedents de la Unió Europea i una gran part dels llatinoamericans i nord-americans passen totalment desapercebuts; quan es parla d'immigració estrangera a finals dels noranta, bàsicament s'està fent referència als africans o als

asiàtics, entorn del 45% del total d'estrangers.

La repercussió que tenen aquests temes en els mitjans de comunicació, i la preocupació i la incapacitat que mostren sobre això diverses institucions, són elements que ens fan pensar, falsament, que estem davant un fenomen de gran envergadura des del punt de vista quantitatiu.

Total Catalunya "nascuts a l'estranger" Padró 1996

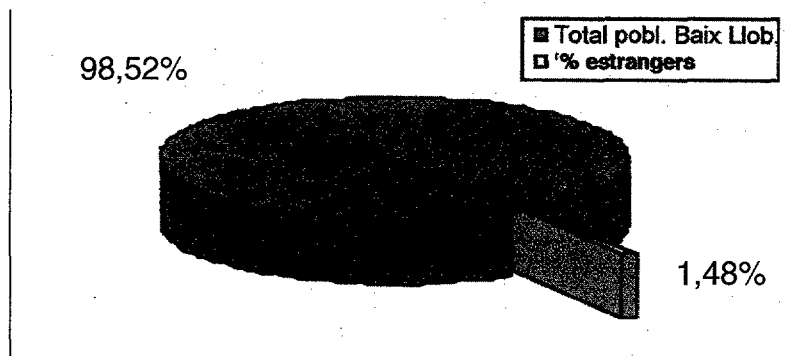
Dossier

La característica fonamental de la migració estrangera a Catalunya és la gran concentració; només tres comarques: Barcelonès, Baix Llobregat i Vallès Occidental concentren més del 60% de la migració estrangera. A la província de Barcelona hi resideix el 76 % del total d'estrangers de Catalunya. En el gràfic següent podem apreciar el pes específic de la migració estrangera resident al Baix Llobregat en relació amb el total de Catalunya: l'important percentatge d'immi-

grants estrangers al Baix Llobregat, 10% del total, resta relativitzat si tenim en compte que demogràficament la població de la comarca representa l'11% de la població de Catalunya.

La població del Baix Llobregat és de 643.419 habitants; els residents estrangers representen únicament l'1,48 % d'aquest total.

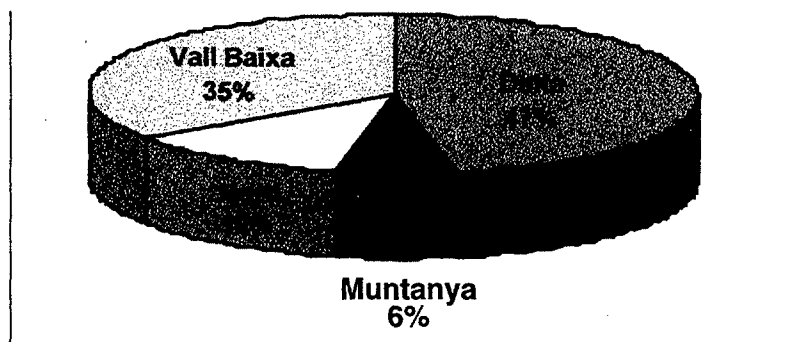
Estrangers al Baix Llobregat

És una migració composta en la seva majoria per ciutadans d'origen europeu o americà (56%), quantitati-

vament concentrada en els municipis costaners.

Subcomarques % total d'estrangers 1997

Dossier

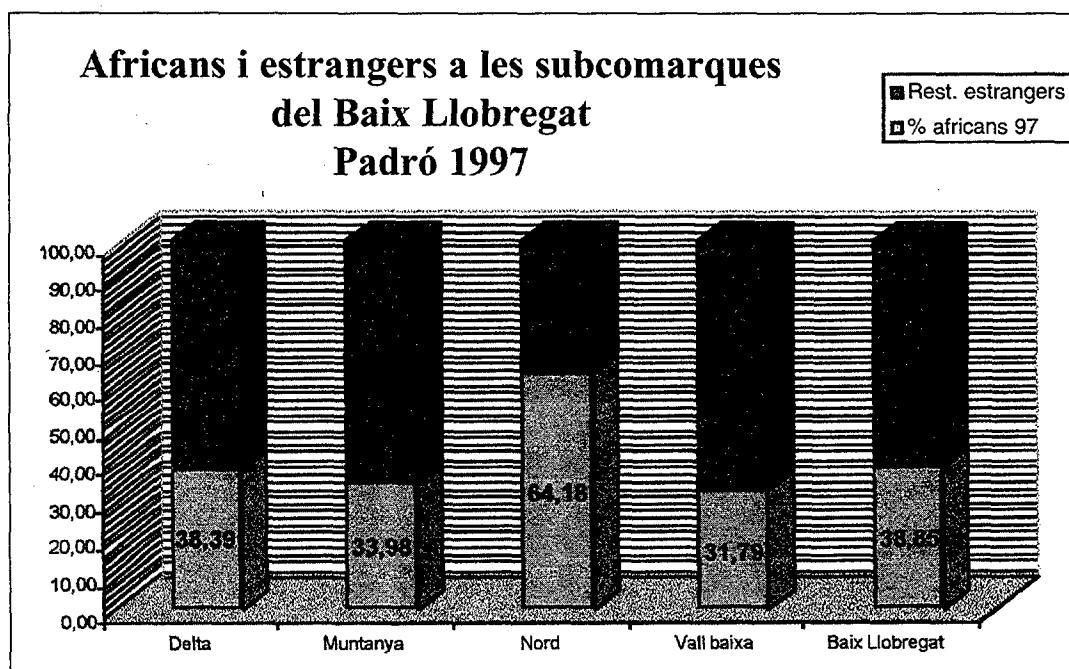
Al marge d'aquesta concentració, des de 1991 es va produint un progressiu desplaçament de la migració cap a les poblacions de l'interior de la comarca; procés que va configurant a poc a poc un nou perfil de la migració estrangera al Baix Llobregat. Aquest desplaçament, tot i que quantitativament és escàs, suposa un important efecte en àrees amb una densitat de població més reduïda que les poblacions de la costa.

En el gràfic següent, que reflecteix la distribució de la migració estrangera en les diferents subcomarques, podem observar les principals línies que configuren espacialment la migració:

En primer lloc, s'aprecia com a la zona costanera (el delta) hi resideix el 47% dels estrangers, essent la subcomarca amb un major nombre d'estrangers. En segon lloc, una gran concentració en dues subcomarques de la major part de la migració estrangera resident al Baix Llobregat; tan sols a les subcomarques del delta i de la vall baixa hi resideix el 82% dels estrangers.

Si analitzem la distribució territorial dels estrangers a la comarca trobem que únicament la subcomarca nord, la de menor densitat de població, presenta un major percentatge d'africans que d'altres col·lectius. La resta del territori manté un tant per cent major d'estrangers no africans.

Africans i estrangers a les subcomarques del Baix Llobregat Padró 1997

Les zones residencials de la comarca tenen major pes específic de residents estrangers d'origen comunitari o americà; per exemple, en els municipis de: Castelldefels, Begues, Collbató i Sant Just Desvern, més del 90% dels seus residents estrangers són

d'origen comunitari o americà. Malgrat això, els marroquins són majoritaris entre els residents d'origen estranger a: Viladecans (70%), Sant Vicenç dels Horts (80%), Olesa de Montserrat (80%) o Sant Boi (65%).

Dossier

Població estrangera resident al Baix Llobregat

Estrangers	Pob. Africana 1995	Pob. Africana 1997	Total estr.	% africans 97	Rest a
Abrera	38	37	85	43,53	56,47
Begues	3	3	63	4,76	95,24
Castelldefels	156	141	1729	8,16	91,84
Castellví de Rosanes	13	11	22	50,00	50,00
Cervelló	49	43	150	28,67	71,33
Collbató	1	2	34	5,88	94,12
Corbera de Llobregat	30	49	149	32,89	67,11
Cornellà de Llobregat	197	287	811	35,39	64,61
Esparreguera	131	71	150	47,33	52,67
Esplugues de Llobregat	60	77	684	11,26	88,74
Gavà	167	103	399	25,81	74,19
Martorell	347	349	429	81,35	18,65
Molins de Rei	32	44	108	40,74	59,26
Olesa de Montserrat	294	172	219	78,54	21,46
Pallejà	14	10	76	13,16	86,84
Palma de Cervelló, la					
Papiol, el	19	13	40	32,50	67,50
Prat de Llobregat, el	385	352	683	51,54	48,46
Sant Andreu de la Barca	106	132	239	55,23	44,77
Sant Boi de Llobregat	497	521	804	64,80	35,20
Sant Climent de Llobregat	10	13	21	61,90	38,10
Sant Esteve Sesrovires	27	82	189	43,39	56,61
Sant Feliu de Llobregat	93	61	205	29,76	70,24
Sant Joan Despí	70	75	248	30,24	69,76
Sant Just Desvern		17	485	3,51	96,49
Sant Vicenç dels Horts	368	336	406	82,76	17,24
Santa Coloma de Cervelló	21	10	39	25,64	74,36
Torrelles de Llobregat	28	30	65	46,15	53,85
Vallirana	94	71	167	42,51	57,49
Viladecans	675	595	844	70,50	29,50
Baix Llobregat	3.925	3.707	9.543	38,85	61,15

Si observem aquestes dades generals s'evidencia un dels fets que cal considerar davant l'estudi de qualsevol procés migratori: la visibilitat de la migració i l'alarma social que comporta. Resulta significatiu que, en la majoria dels casos, quan es parla de migració

estrangera el discurs general fa que es pensi que ens referim al col·lectiu de la migració africana; si sumen tots els immigrants africans en l'àmbit provincial, únicament obtenim un 39% dels immigrants estrangers: poc més d'1/4 de la migració estrangera adopta la cate-

goria de visible. Els motius d'aquesta percepció són variats i complexos, però dues qüestions seran rellevants:

✓ La distribució espacial desigual, comarcalment i localment.

1) La migració estrangera es concentra en la regió metropolitana de Barcelona; en la resta de poblacions de la comarca la presència d'estrangers és inferior quantitativament i conforma un col·lectiu compost bàsicament per treballadors marroquins.

2) En les diferents localitats els immigrants marroquins ocupen les zones perifèriques o centrals (cases antigues), on el valor de l'habitatge és menor.

3) Les zones residencials, i ben comunicades amb Barcelona, són preferides per la migració del Primer Món, composta fonamentalment per directius, tècnics i professionals qualificats.

✓ El prestigi personal o la capacitat adquisitiva dels diferents col·lectius són determinants en la configuració de la visibilitat. Europeus i occidentals en general són immigrants que ocupen càrrecs tècnics o directius altament qualificats i remunerats, viuen en apartaments, xalets i cases unifamiliars de tipus mitjà alt; es desplacen en vehicles propis o de l'empresa per a la qual treballen. El perfil dels marroquins és de tots conegut, treballen en el que poden i, generalment, en treballs poc reconeguts socialment i molt poc qualificats: peó agrícola, peó paleta, obrer en la indústria... Són majoritàriament homes sols que viuen en pisos o habitatges barats compartits; l'amuntegament en infrahabitatges és comú, l'estabilitat en el treball precària. Es desplacen a peu, en autobús i en mitjans de transport públics. El resultat és, doncs, una major visibilitat dels immigrants marroquins o africans en general.

Dins d'un mateix col·lectiu també es produeixen efectes de major o menor visibilitat. Un exemple dins el col·lectiu marroquí, i que es pot estendre a altres localitats o zones, és la situació de la ciutat de Viladecans, on hi ha un barri anomenat Sales, que freqüentment s'identifica com "el barri on viuen els immigrants marroquins". És usual veure articles en la premsa comarcal o escoltar comentaris dels naturals de les diferents poblacions, que assenyalen que la majoria dels immigrants de Viladecans viuen en aquest barri, o que aquest és un barri problemàtic perquè la totalitat dels immigrants marroquins de Viladecans viuen

allà... Una anàlisi rigorosa ens mostra quelcom molt diferent, només viuen al barri de Sales un 27,81% dels marroquins residents a Viladecans, és a dir, que el 71% dels immigrants, la gran majoria, viu fora del barri de Sales. Sembla curiós i és esperançador que gran part de la migració passi desapercibuda; tot i que ens hem de continuar plantejant per què.

La percepció de la migració varia molt segons les pautes externes i visibles del col·lectiu. Al barri de Sales, pel cost i la facilitat d'aconseguir habitatge, hi resideix gran part dels immigrants nous, just aquells que tenen majors problemes d'idioma o treball, i que tenen gran mobilitat geogràfica pels pobles de l'àrea metropolitana buscant feines; constantment s'hi veuen cares noves, perquè els treballadors canvien de localitat freqüentment. Al barri han obert les seves portes els primers comerços regentats per marroquins; l'accés a aquestes botigues d'una part dels immigrants del poble i dels pobles limítrofs és un element més que fa que la visibilitat del col·lectiu al barri sigui major.

Quan els immigrants fa un cert temps que són a la localitat i la seva situació econòmica millora, o bé s'estabilitza, troben habitatge en altres zones de Viladecans (on hi ha més oferta); se suposa que coneixen millor l'idioma, que han canviat les seves robes senzilles per d'altres millors i, sobretot, que tenen un treball més o menys estable:

a) Fan una jornada laboral i no estan tot el dia al carrer: se'ls veu menys.

b) Tenen unes pautes de consum similars a les d'un treballador local.

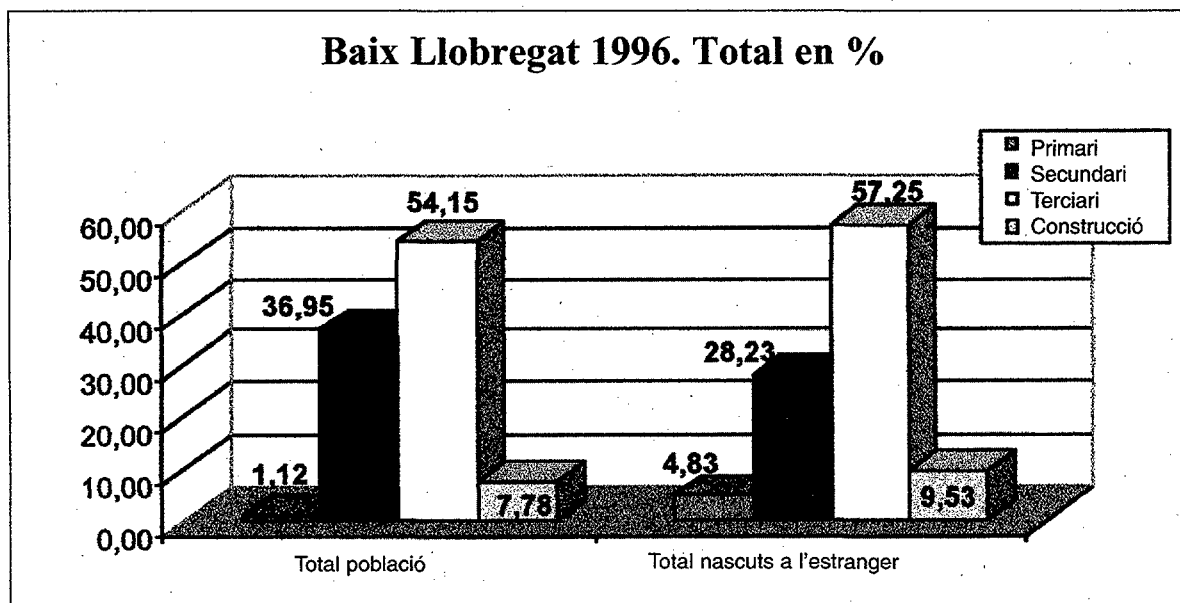
c) És un col·lectiu més estable, són persones que porten bastant temps residint al mateix carrer o barri.

En aquestes zones del poble sempre es veuen les mateixes cares. Quan els immigrants estrangers d'un barri canvien freqüentment de localitat a causa de la seva inestabilitat laboral, constantment es veuen noves cares; tot i que el nombre d'immigrants no canviï substancialment, la percepció dels qui viuen al barri és que cada vegada hi ha més immigrants estrangers.

Es podrien enumerar multitud de detalls que fan que la percepció de la migració variï d'un lloc a un altre d'una mateixa població o comarca. La casuística seria immensa.

Dossier

TREBALL

L'anàlisi de la presència dels estrangers residents a la comarca en els diferents sectors econòmics ens presenta un perfil molt similar al de la resta de la societat. Tots els sectors econòmics són lleugerament més elevats en les columnes corresponents als residents estrangers, llevat del sector secundari. Una part considerable dels residents estrangers va arribar a la comarca amb posterioritat a la reconversió industrial de finals dels setanta, cosa que explicaria la seva menor presència en el sector. La polarització que es percep en la composició de la migració estrangera: el

33% dels països del Primer Món (Europa, EUA, Japó) generalment amb un nivell de formació mitjà alt, el 23 % de llatinoamericans amb un nivell de formació similar i els asiàtics fonamentalment dedicats al sector de l'hostaleria, fa que el percentatge d'estrangers dedicats al sector de serveis sigui lleugerament més elevat.

Si analitzem una mostra del 38% de la població activa dels residents estrangers no comunitaris, podem establir diferències segons el país d'origen.

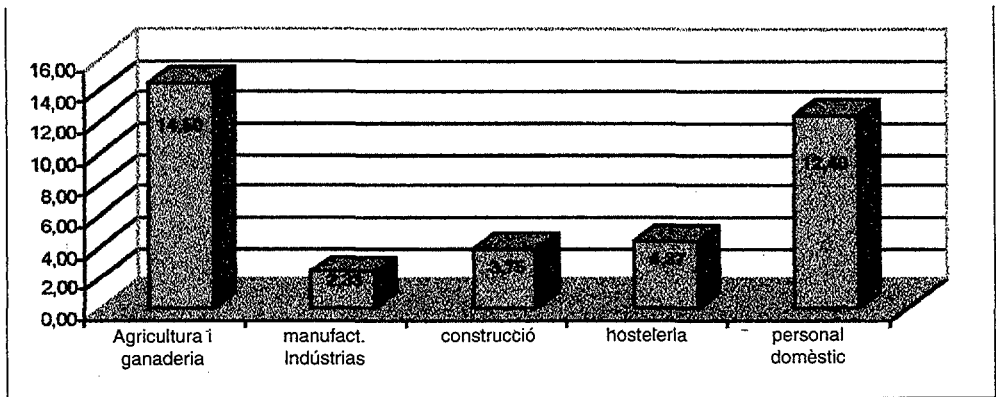
Sectors d'activitat. % total de permisos de treball concedits, 1997

	Primari	Secundari	Serveis	Construcció
Àfrica (el Marroc fonamentalment)	1,0	78%	0,4	96%
Llatinoamèrica	0,0	11%	0,3	3%
Europa/EUA	0,0	7%	0,1	0
Àsia	0,0	1%	0,2	0
Total	1,0	97%	1,0	99%

Malgrat que el total dels estrangers no comunitaris que treballen en el sector primari pertany a un únic grup de procedència (el Marroc), llevat del reduït col·lectiu d'asiàtics que sembla clarament que treballa en el sector de serveis, es constata que no hi ha cap dedicació econòmica que caracteritzi els estrangers d'una única procedència.

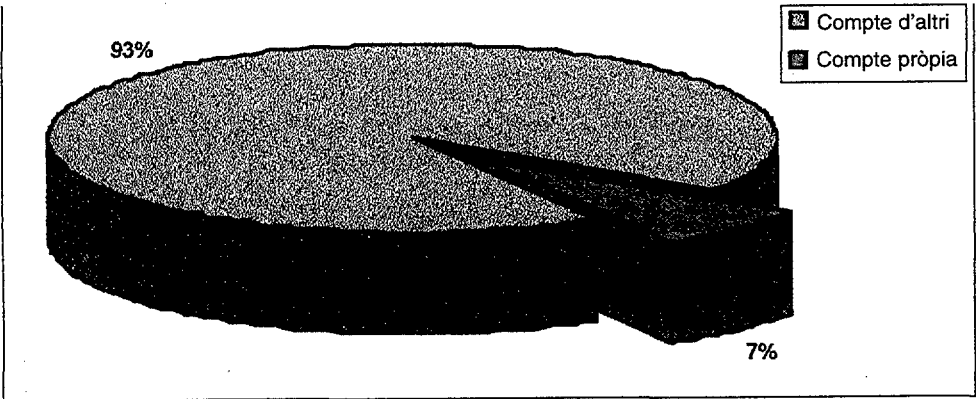
Pel que fa al tòpic generalitzat sobre l'ocupació de sectors econòmics o la incidència decisiva dels estrangers en els diferents sectors, cal analitzar les dades per tal d'observar la baixa incidència de la mà d'obra estrangera en els diferents sectors. En el més representat, agricultura i ramaderia, únicament són un 14,5 % del total de treballadors.

% d'estrangers sobre el total de treballadors. Padró 1996

La immensa majoria dels treballadors estrangers no comunitaris establerts al Baix Llobregat disposa de permisos de treball sol·licitats per treballar per compte d'altri; únicament un 7 % del total disposa de permís de treball per establir el seu propi negoci o treballar com a autònom.

Treballadors estrangers al Baix Llobregat Tipus de permisos de treball

En una anàlisi per gèneres, podem definir que la majoria dels estrangers que disposen de permís de treball són homes.

Baix Llobregat. Permisos de treball (no comunitaris) concedits 1997

Tipus de permís	Homes	Dones
Per compte d'altri	73%	27%
	83%	17%

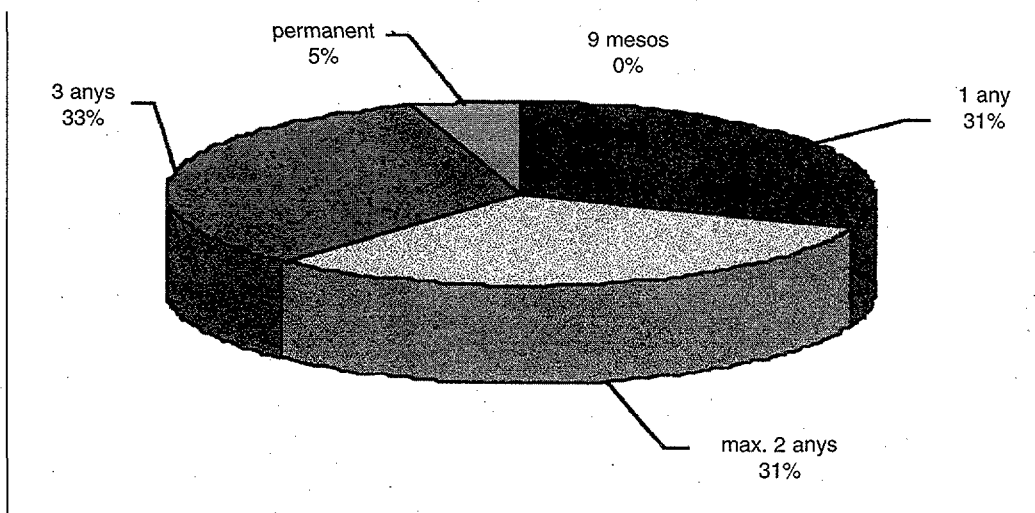
Per municipis es destaca Viladecans, amb un 12% dels permisos concedits a la comarca l'any 1997, Castelldefels amb un 10%, Cornellà amb un 9%, Martorell amb un 8,7 i Sant Boi i el Prat de Llobregat amb el 7,5 respectivament.

Pel que fa a l'estabilitat del col·lectiu podem constatar,

a partir de les diferents modalitats de permís de treball recollides en la mostra (vegeu la nota inicial), que un 62% dels treballadors estrangers no comunitaris té un permís de treball d'un màxim de dos anys de durada (un 31% només d'un any). Únicament un 5% dels treballadors gaudeix d'un permís permanent de treball, i un 33% de tres anys de durada.

Dossier

Durada dels permisos de treball emesos el 1997. Mostra sobre el 38,3% de la població activa

Les xifres parlen soles, més del 60% dels treballadors estrangers d'origen no comunitari regularitzats al Baix Llobregat ha de renovar el seu contracte de treball en un període menor de dos anys. Si tenim en compte la precarietat del treball i la profusió de contractes temporals, podem entendre que la majoria d'aquests treballadors i les seves famílies estiguin amb l'espasa de Dàmocles dels papers sobre els seus camps. Sens dubte ha millorat molt la situació des de 1996, després de la reforma del reglament de la llei d'estrangeria, però el nivell d'inseguretat i incertesa és encara molt alt.

Es fa difícil parlar de processos d'inserció social quan

gran part d'aquests treballadors tenen precària la seva estabilitat en el país.

Evolució i procés

L'arribada d'immigrants estrangers, principalment marroquins, al Baix Llobregat és un fenomen que es produeix des de fa més de trenta anys. Múltiples factors han anat definint el tipus i la cadència dels assentaments; alguns seran decisius:

a) La localització de gran part del Baix Llobregat en l'entorn metropolità i industrial de Barcelona.

Immigrants subsaharians assisteixen a classes d'alfabetització a Sant Feliu de Llobregat

Dossier

b) La possibilitat d'obtenir treball puntual al camp.

c) La conjuntura econòmica política internacional, nacional i local.

La doble característica industrial i agrícola de la comarca es va convertir en un dels atractius que va consolidar el corrent migratori marroquí. El Baix Llobregat és un lloc particularment favorable per a l'assentament de treballadors estrangers, perquè, per la seva localització, l'estada al Baix Llobregat permet alternar els treballs a jornal al camp amb la possibilitat de trobar feina a la indústria i a la construcció.

La immigració de treballadors marroquins al Baix Llobregat comença a finals dels anys seixanta, principis dels setanta, i augmenta considerablement a partir de 1985. Procedeixen bàsicament de la zona nord del Marroc, concretament de l'antic Protectorat Espanyol del Marroc (76% dels regularitzats a la província de Barcelona durant la regularització excepcional de 1991). La majoria prové de la zona del Rif (nord-est marroquí) i, en segon lloc, de la zona del nord-oest marroquí. Com és habitual en tots els processos migratoris, la migració es fa a partir de xarxes de parentiu o veïnatge, per la qual cosa s'han generalitzat les concentracions d'immigrants procedents d'un mateix poble o zona en els llocs on s'estableixen. D'aquesta manera tenim petites variacions en la procedència, segons les diferents localitats.

Viladecans, Gavà, Sant Vicenç dels Horts i Olesa de Montserrat, entre d'altres, són localitats amb immigració provenint majoritàriament de la zona del Rif. Gavà té, a més, un ampli percentatge d'immigrants de la zona de l'Àtlas, Uxda i la zona central.

El Prat de Llobregat té una població més heterogènia, amb dos grups majoritaris provinents de la zona del Rif i del nord-oest, i amb un 20% aproximadament d'immigrants procedents de la zona atlàntica i del centre. Castelldefels es mostra com l'única població que té un

nucli d'immigrants majoritàriament no provinent de la zona nord; la majoria procedeix de la zona atlàntica, tot i que també hi ha un important grup d'immigrants rifenys.

Sant Boi de Llobregat té una població majoritàriament procedent de la zona nord-est del Marroc (vegeu la cita 3), igual que la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat, que tot i que administrativament no pertany a la comarca del Baix Llobregat, té un perfil migratori que es pot incloure a la comarca.

D'altra banda, l'arribada de immigrants marroquins es veié molt influenciada per la conjuntura politicoeconòmica internacional. La crisi econòmica del petroli, que es va iniciar a partir de 1973, va produir reaccions en els països europeus, que en l'àmbit de la migració es va traduir en un major enduriment de les condicions d'entrada per als treballadors estrangers; la impossibilitat d'accedir a la resta de països europeus objectiu inicial de la migració, va configurar en gran manera el flux de la migració vers Catalunya. Altres elements importants, com l'entrada d'Espanya a la CEE, o les regulacions excepcionals d'estrangers de 1981, 1986 i 1991, van ser fonamentals a l'hora d'entendre com el Baix Llobregat passa de ser considerat, inicialment, lloc de pas cap als països més desenvolupats de la CEE, a ser un lloc de destinació de la migració.

Si analitzem l'evolució dels residents estrangers d'origen africà a la comarca, fonamentalment marroquins (vegeu la taula adjunta), podem observar com de 1995 a 1997 es va produir una lleugera disminució d'immigrants a gairebé totes les localitats del Baix Llobregat. Cal destacar aquesta lleugera disminució, no per la seva importància quantitativa, mínima, sinó perquè marca una tendència important qualitativament. Des de 1994-1995 els treballadors marroquins veuen al Baix Llobregat poques possibilitats de trobar ocupació, i comencen a emigrar a altres zones de l'Estat, com les illes Balears, Aragó, etc. Per primera vegada des d'abans de la regularització excepcional de 1991 es torna a considerar, per una part important dels treballadors, Alemanya, Holanda, Itàlia i altres

països comunitaris com a possibles llocs on trobar millor i més ràpidament feina. Holanda s'ha convertit en un veritable mite per als més joves, que intercanvien comentaris i experiències de familiars sobre el nivell de vida dels "marroquins / holandesos", les prestacions socials existents en aquell país i la facilitat de trobar treball ben remunerat. Aquest flux explicaria la lleugera disminució de marroquins en el període 1995-1997.

Des de 1997 ha augmentat considerablement el nombre d'immigrants a les ciutats del Baix Llobregat, però el creixement s'ha produït fonamentalment a partir de les reunificacions familiars. Les millores introduïdes a partir de la reforma del reglament de la llei d'estrangeria feta el 1996, van facilitar considerablement la tramitació de les reunificacions familiars per als treballadors estrangers; malgrat tot, la tramitació és complicada i llarga (8-9 mesos com a mínim), és a dir, els beneficis de la llei no es van començar a notar pel que fa a l'augment de residents fins a finals de 1997, moment a partir del qual es va produir un augment lent de l'arribada d'immigrants.

En aquest sentit i en termes qualitius, des de 1995 és perceptible un increment de la matriculació de nens marroquins a les escoles, sobretot dels anomenats de incorporació tardana, nens nouvinguts, amb més de 10 anys complerts, que s'incorporen al sistema educatiu a la meitat del cicle educatiu. Una altra característica important són les reunificacions familiars parcials, és a dir, aquells treballadors que porten un o dos fills adolescents, generalment nois, que encara no han arribat a l'edat laboral, i deixen la resta de la família nuclear (esposa i fills) en el país d'origen.

Malgrat tot, després de més d'un quart de segle de procés migratori cap al Baix Llobregat, el perfil del col·lectiu marroquí es pot definir com a majoritàriament compost d'homes sols (67% d'homes), a diferència d'altres col·lectius d'estrangers en els quals la composició en termes de gènere és més paritària. Les dones marroquines han arribat fonamentalment a partir de les reunificacions familiars o bé han nascut al Baix Llobregat, per formar part del que s'ha anomenat segona generació.

Residents estrangers al Baix Llobregat per sexe (Padró de 1997)

Lloc d'origen	Homes	Dones
Europa, EUA, Japó	50%	50%
Àsia	49%	52%
Àfrica (bàsicament el Marroc)	67%	33%
Amèrica Llatina	43%	57%

La migració marroquí es distribueix espacialment en les diferents localitats i ocupa aquelles zones on l'habitatge és més barat, barris perifèrics o bé habitatges antics, amb problemes de manteniment, situats en els centres històrics. Una estratègia comuna en tots els processos migratoris. A partir de 1986, l'augment de preus del mercat immobiliari en general i de Barcelona en particular va incidir directament en el col·lectiu i va accentuar aquesta dinàmica. Es produeix un desplaçament de persones des de Barcelona ciutat cap a les ciutats de l'entorn (Baix Llobregat) per tal de buscar millors condicions de lloguer o de compra d'habitatge. Els immigrants marroquins que aspiraven a una reunificació familiar trobaven un mercat en què la demanda de pisos era molt àmplia i els preus es disparaven tant pel que fa a la compra com al lloguer. Amb contractes poc estables i una situació precària des del punt de vista legal, la problemàtica de l'habitatge ha continuat fins avui i ha derivat en problemes d'a-

munteigament, pensions il·legals, habitatges en pèssimes condicions d'habitabilitat i alguns brots de barraquisme a la comarca des de finals de 1992.

Actualment la dificultat per obtenir habitatges és, al marge dels problemes laborals, el principal problema del col·lectiu.

Lentament i a través d'un llarg procés, comencen a cobrar certa importància el nombre de famílies nuclears establertes i la presència de fills dels immigrants en els centres de primària i secundària de la comarca.

Podríem definir la segona meitat dels noranta com un període de consolidació del procés migratori a partir de l'augment de les reunificacions familiars i l'aparició, de forma representativa, d'una segona generació de residents d'origen marroquí.